

CONȘTIINȚA ROMÂNITĂȚII LA ROMÂNII DIN SUDUL DUNĂRII DIN PERSPECTIVA ISTORIEI LIMBII ROMÂNE*

NICOLAE SARAMANDU

Se împlinesc astăzi 143 de ani de la înființarea, la 23 septembrie 1879, prin decretul domnesc al domnitorului Carol (viitorul rege Carol I), a *Societății de cultură macedo-română*. Personalități de seamă ale epocii au făcut parte din Comitetul de conducere: mitropolitul Calinic Miclescu, principii Dimitrie și Ioan Ghica, C. A. Rosetti, V. A. Urechia, Vasile Alecsandri, generalul Christian Tell, Dimitrie Sturza, Titu Maiorescu, Ion Caragiani.

De-a lungul existenței sale de peste un secol – cu întreruperi în perioada comunistă (1950–1990) –, *Societatea de cultură macedo-română* a activat în sensul scopului cu care a fost înființată, acela de a cultiva conștiința unității de limbă și neam a românilor din nordul și din sudul Dunării.

Această unitate de neam a fost cunoscută și recunoscută, în istorie, de către străini, de exemplu de către greci; afirmarea ei străbate ca un fir roșu întreaga literatură bizantină, până în secolul al XV-lea, când sursele istorice încetează, în urma instalării stăpânirii otomane în Balcani. În izvoarele bizantine e atestată, pentru prima dată, existența aromânilor, la anul 976 în spațiul grecesc, ca *vlahi călători* (grec. Βλάχοι οδίται), de către istoricul Kedrenos. În aceeași perioadă, un alt scriitor bizantin, Kekaummenos, afirmă unitatea de neam a vlahilor (= a aromânilor) din teritoriile grecești cu români din nordul Dunării. Am dat aceste două exemple pentru că ele sunt cunoscute și elocvente. Cea mai grăitoare mărturie o găsim la ultimul scriitor bizantin, Laonic Chalcocondil (cca 1423 – cca 1490), care vorbește despre „neamul care locuiește din Dacia până în Pind și care se întinde și în Tesalia. *Vlahi* se numesc și unii și ceilalți. Și n-aș putea să explic și să spun care din aceștia la care au venit” (FHDR IV: 453). Și tot el adaugă că vlahii din Pind „vorbește aceeași limbă cu dacii și sunt asemenea cu vlahii de la Istru [= Dunăre]” (FHDR IV: 455). De la scriitorii bizantini, care, părăsind ținuturile ocupate de otomani, se stabilesc în Italia, ideea unității de neam și de limbă a românilor din nordul și din sudul Dunării este preluată și afirmată cu pregnanță de umaniștii italieni (secolul al XV-lea) având ecouri și în mediile cărturărești din Ungaria și Polonia din aceeași perioadă.

* This work presented in this paper was supported by the research grant from the Romanian National Authority for Scientific Research and Innovation CNCS = UEFISCDI, project no PN-III-P4-ID-PCE-2020-0451.

Am făcut acest scurt excurs pentru a evidenția ariile geografice și culturale în care a apărut și s-a afirmat ideea unității românilor.

O a doua componentă a fenomenului și procesului în discuție trebuie adăugată aici, odată cu primele manifestări în scris ale aromânilor din secolul al XVIII-lea, când ei își afirmă cu pregnanță, pe de o parte, *sentimentul alterității* față de popoarele cu care conviețuiau în Balcani – greci, albanezi, slavi – și, pe de altă parte, *conștiința romanității și a identității de neam și de limbă* cu românii din nordul Dunării. Sentimentul alterității se manifestă chiar în prima atestare în scris a aromânei, care datează din anul 1731. Este vorba de o gravură, descoperită la mănăstirea Andenița din Albania, reprezentând-o pe Fecioara Maria cu Pruncul, unde, pe una din laturi, apare primul text aromânesc datorat învățatului ieromonah de origine aromână, Nectarie Târpu: *Viryiră, urumă al Dumni'ă, oară tră noi pecătoș×i* (Vergură [= virgină, fecioară], mumă a lui Dumnezeu, roagă-te pentru noi păcătoșii), alături de textul în limbile latină, greacă și albaneză înscris pe celelalte trei laturi ale gravurii. Prin traducerea textului latinesc în aromână, alături de greacă și albaneză, ieromonahul Nectarie Târpu, din Moscopole, își exprima cu pregnanță, pe de o parte, identitatea originală romană și, pe de altă parte, alteritatea (separarea, diferențierea) față de greci și de albanezi. De altfel, învățatul prelat și-a sfârșit viața la Veneția, oraș cu care Moscopole avea vechi legături.

Sentimentul, pe de o parte, al alterității (al diferențierii) față de celelalte popoare din Balcani și al identității, pe de altă parte, cu ceilalți români e exprimat cu pregnanță de primii scriitori aromâni, din secolul al XVIII-lea, care și-au tipărit lucrările la Veneția și Viena: Theodor Anastasie Cavalioti, profesor la Academia din Moscopole, Daniil Moscopoleanul și Constantin Ucuta. Pe lucrarea lui Cavalioti, *Πρωτοπειρία* [Prima învățătură] carte de citire, cu un glosar în greacă, tradus în aromână și albaneză, tipărită la Veneția în 1770, își întemeiază învățatul german (de origine suedeză) Johann Thunmann studiul despre originea și limba aromânilor, publicat la Leipzig în 1774 (*Über die Geshichte und Sprache der Albaner und der Vlachen*), în care afirmă că aromânii vorbesc aceeași limbă cu românii din Dacia și că ei înșiși își spun *români*** . Cu studiul lui Johann Thunmann, care are la bază scrierea învățatului aromân Theodor Anastasie Cavalioti, intră în circuitul științific internațional ideea originii comune – ca limbă și ca neam – a românilor din nordul și din sudul Dunării. Constantin Ucuta tipărește în 1797 la Viena, în tipografia fraților Markide Puiu, de origine aromână, primul abecedar aromânesc, în care aromânii sunt numiți *romano-vlahi*, iar limba lor, *romano-vlahă*, denumiri în care apare, pentru prima dată în literatura aromână, termenul *roman*, adică *român*. Numele de *român* e preluat în scrierile aromânești din perioada imediat următoare, publicate la Buda, Pesta și Viena, la începutul secolului al XIX-lea, de învățații aromâni Gheorghe Constantin Roja – care scrie o carte de citire „cu litere latinești, care sânt literele Românilor ceale vechi”, tipărită

** Germ. *Sie nennen sich selbst Rumanje oder Rumunje*.

la Buda în 1809 – și Mihail C. Boiagi, autorul primei gramatici aromâne, scrisă cu alfabet latin (*Romanische oder mazedono-vlachische Sprachlehre*, Viena, 1813).

În anul 1974 a apărut la Viena lucrarea *Die aromunische Frage* (Chestiunea aromânească), al cărei autor, Max Demeter Peyfuss, descindea (după o mărturisire proprie) dintr-o veche familie de aromâni stabilită în capitala austriacă în urmă cu aproximativ două secole. În această operă (care s-a publicat și în traducere românească, după două decenii, în 1994) autorul formulează concluzia că „aromânii au ajuns, printr-o evoluție relativ continuă, de la conștiința individualității limbii lor, la conștiința originii lor latine și, în cele din urmă, la o formă modernă de conștiință națională, care implica și ideea apropiatei înrudiri, dacă nu chiar a identității, cu dacoromânii” (*Die aromunische Frage*, Wien–Köln–Graz, 1974, p. 30).

Rezultă din prezentarea noastră faptul că ideea și conștiința unității de neam a aromânilor cu românii din nordul Dunării au apărut și s-au dezvoltat în mod organic în mediul aromânesc, la aromânii care și-au dus existența milenară în spațiul balcanic sud-dunărean, alături de greci, albanezi, slavi ș.a.m.d. Este un adevăr istoric, confirmat de toate izvoarele literare medievale și moderne.

BIBLIOGRAFIE

FHDR IV – *Fontes historiae Daco-Romanae* (Izvoarele istoriei României), ediderunt (publicate de) Haralambie Mihăescu, Radu Lăzărescu, Nicolae-Șerban Tanașoca, Tudor Teoteoi, vol. IV, București, 1982.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române
Universitatea din București
nicolaesaramandu@yahoo.com

